

A MAGYAR KÖNYV ÉLETE NAPJAINKBAN

SZERÉNY és bátortalan kezdetekből emelkedik ki a múlt század utolsó negyedében a magyar könyvkiadás. Bölcsőjénél ott áll az idegen hatásoktól mindinkább függetlenül magyar nyelv, a megizmosodó hazai irodalom és szellemi élet; a városokban s különösen a mindinkább szaporodó hivatalok ölen nagylassan kifejlődő polgári középosztály; s nem utolsó sorban a nyugateurópai minták nyomán, kapitalisztikus alapon szervezkedő nyomdaipari és könyvkiadói vállalkozás. Míg a kiegyezés évtizedéig a magyar könyv mintha többé-kevésbé a véletlen játékból születnék s írónak, nyomdásznak vagy könyvesboltosnak, egy vagy több mecénásnak, a kevés-számú, de annál lelkesebb baráti érdeklődőnek (leggyakrabban 'előfizetőnek*') úgyszólván magánügye, addig a hatvanas évektől fogva eleinte kisméretű, de szervezett könyvkiadással számolhatunk: 'hivatásos*' írókkal, iparukat tervszerűen és tőkéjük befektetésével üző kiadókkal, könyvvásárló és könyv olvasó közönséggel.

A HOSSZÚ BÉKE, a növekvő anyagi jólét s a nagy hatalmi alapokon berendezkedő állam művelődési politikája kedveztek a magyar könyvnek. A mindjobban megizmosodó nemzeti irányzat türelmetlenül hirdette a hazai szellemi élet autarkiját. Hovatovább elszakadunk a Lipszéből Bécsen át importált német könyvtől, vagy — ha ez inkább még csak óhaj — függetlenül kívánunk tőle. A megmagyarosodó középfokú oktatás szép számban nevel olvasóközönséget; az egyetem s a hírlapírás a szerzőknek eleinte kicsiny köréről gondoskodik s az ország másnémi nyomdai szükségletei önönmagából fejlesztik ki a nyomdavállalkozói vagyis most már kiadói tőkét.

A szellemi autarkianak programja bőven talált munkaterületet: minderről gondoskodni lehetett, sőt kellett, ami nagyobb és bolderabb nemzetek könyvtári inventáriumához régen hozzátartozott. Mintegy két évtized kisebb arányú próbálkozásai után a század végén — a millenniumnak monumentalitás felé hajló korszakában — megszületnek vagy tervükben kialakulnak ama nagy 'standard-könyvsorok, melyeket máig sem tettünk jobbakkal nélkülözhetőkké.

Az első nagyméretű nemzeti történelem¹ s mellette a nemzeti irodalom története² egy derék, jót és jól akaró könyvnyomdásznak, Emich Gusztávnak izlését, munka- és áldozatkészségét dicséri. Kapunk nagy világtörténetet,³ később egyetemes irodalomtörténetet

¹ Szilágyi Sándor, Athenaeum, 1897. a Beöthy, Athenaeum, 1896.³ Marczali, Franklin-Társulat, 1899.

is.¹ Klasszikusainknak hatalmas, népszerű gyűjteménye jelenik meg később a világirodalom költői és regényírói is különféle zárt sorozatokban látnak napvilágot.³ Feltűnnek az első, modem magyar lexikon kötetei s ez lesz az egyetlen vállalkozás, melyet hamarosan követ nagyobb s amely napjainkig fejlődik. Az 50-es évektől fogva nem ismeretlen kolportázsüzlet is már szervezkedik — előbb szerényen: a nagy regényíró ‘százkötetes’ sorozatával, utóbb egy hatalmas méretű képes és díszes enciklopédiával. E nagy és drága művek mellett több hamarosan nagyranövekvő olcsó zsebkönyvtár, füzetes vállalkozás tesz igen jelentős szolgálatot a nagyobb tömegeknek s az iskolának.

Hogy ez az elég szépen kiteribélyesedett magyar könyvkiadás minő bizonytalan szellemi s üzleti keretéből indult ki, legtanulságosabban bizonyítja, hogy a Kisfaludy-Társaság mellett a Magyar Tudományos Akadémia eleinte maga érezte szükségét, hogy a nagyközönséghez szóló kiadói vállalkozást indítson meg s a legfontosabb ismeretágakat népszerűsítse, szerzőket s fordítókat keresvén, de sikerrel keresvén a komoly könyvre vágyó magyar közönséget is. Az Akadémia e téren szinte példátlanul olyasmire vállalkozott, amit külföldön sehol és sohasem végzett az országok első tudóstársasága. De helyesen mérlegelve feladatait s az ország műveltségi helyzetét, leszállt a tisztán tudományos könyvkiadás magaslatáról s nagy sikerrel végzett magánkiadói népszerűsítő munkát. Az akadémiai kiadói vállalat tarka könyvsora — a Természettudományi Társulat régebbi könyvtárával egyetemben — e korszaknak mindenkor szép művelődési emléke lesz.

Hogy a valóságos szükségleteket kielégítő ifjú magyar könyvkiadás üzleti téren jelentős sikert aratott, s hogy ez az üzleti siker fokozta 4 vállalkozási kedvet s így a kiadó termelést némiképp ‘merkantilizálta’, mindez önként értendő, s többé-kevésbé egészséges élettűnet is. Ám ha egy nemzet könyvtermelésében a merkantilizmus nem marad okos kísérő, hanem szertelen hatalmat követelő autokratává lesz, akkor a nemzet szellemi, sőt egész közéletében kell a kóros elváltozás okait megkeresnünk. Talán nem korai s nem vakmerő az ítélet, hogy a háborút megelőző évtizedben a magyar könyv látszólag stagnált, valójában hanyatlásnak indult. Hanyatlásnak a nemzetnevelő tervszerűség, a tartalom, a tipográfiai gondosság tekintetében. Ilyen hanyatlásnak oly sokfélék lehetnek okai, hogy alighanem csak későbbi korok találják majd meg a kérdésre a választ: a magyar irodalmi élet sekélyesedett-e el s térült-e meddő utakra, avagy a kiadási vállalkozásból apadt-e ki a műveltség, a szakszerű tudás, a képzelet s a lelkes áldozatkész munkakedv?

A HÁBORÚ előtti évtized könyvtömkelegében talán éles szem felfedezheti a hanyatlás jeleit: a háború utáni zuhanás észleléséhez nem kell különösebb megfigyelőképesség.

A könyv olyan különleges és olyan érzékeny terméke a nemzet szellemének, hogy a veszített háború s veszített ország tragédiájában elsőnek árult el s utolsóként fog a béke révébe jutni. Ma még messze van a révtől.

¹ Heinrich Gusztáv, Franklin-Társulat, 1903.² Magyar Remekírók, Franklin-Társulat, 1904.³ Képes Remekírók, Wodianer, 1901; Klaszszikus Regénytár, Révai, 1904.

A kiadókat bizonyára a legkevésbé érheti vád, átmért az infláció idejében — inflációs könyvkiadást is űztek. Pénzüket igyekeztek ‘áruba átmenteni’ s ez az áru hol silány papiros, hol silány (leggyakrabban külföldi) szépirodalom formájában jelentkezett. A magyar bolt s bizony sok magyar ház polcait ellepte a selejtes regény (a lövészárkok amúgyis új regényolvasó tömeget nevelt), az úgynevezett ‘pályaudvari irodalom’. Az inflációs magyar könyv „... zilált kedélyhez jól talált...!”

Régi kiadók szerényebben, konjunkturális új vállalkozások lázasabbban ontották a könyvet, mígnem a stabilizálódó valuta ennek a szüretnek is végét vetette. A duhaj évek vitustánca után ki-ki ‘mérleget készített’ a szegénységéről. A közönség rájött, hogy az úgynevezett elsőrendű életszükségletekre sem telik, — hol marad hát a könyv? A kiadó pedig, ha rosszul gazdálkodott, belül-kívül értéktelen belletrisztikával teli raktárt, ha szemfülesen ‘forgatott’, némi tőkét mentett ki a dáridóból; ezt a tőkét most már nemcsak ‘értékálló’ áruba kellett befektetnie, hanem egyszermind olyan áruba is, amely ne csupán biztosan, de gyorsan is keljen s jól fizessen. Ehhez a játszmahoz mintha hiányzott volna a partner: nem vagy alig volt közönség s a kis közönségnek sem ismerte senki az érdeklődését és hajlandóságát, — új, még kipróbálatlan világ volt ez. — Közönség és tőke híján így született meg az új magyar, alkalmi kolportázkönyv.

AKI az utóbbi években az ország szellemi fejlődése iránt való érdeklődéssel vizsgálta a vidéki társadalom életét, mulhatatlanul beléütközött egy fonák tünetbe. Az értelmiségi családok könyvespolcain sajátos, szedett-vedett, jobbára kísértékű alkalmi könyvek halmozódtak fel, — kevés kivétellel olyan könyvek, melyek a tulajdonos érdeklődési körétől, lelki-szellemi világától távolestek, — s ha a szemlélő e furcsa könyvtár eredetét firtatta, alighanem azt a választ kapta, hogy ballaszt az, mely duplán terhes. Egyfelől senkinek sem kell a házban, másfelől minden hó elsején esedékes súlyos részletfizetési kötelezettségeket jelent. A könyvet elég ritkán forgató társadalmat bámulatos módon éppen a könyv sodorta adósságba. Erős is a fogadkozás: ügynököt többet ne lássunk!

Ez a pusztán kolportázsra alapított könyvkiadás egy válságba került üzletág létküzdeme. A kiadó kis tőkéjét gyorsan kívánja megforgatni, tehát olyan kiadványt keres, és olyan terjesztési utakat választ, melyek pénzt s hasznát rövid hónapok alatt meghozzák—lehetőleg hamarabb, semmint a nyomda, a papírgyár, a könyvkötő számlája esedékessé válnék. Szellemi életünkből fakadó valóságos szükséglet, más szóval: vásárlásra tartalmi okoknál fogva hajlamos és fizetőképés közönség híján ez reménytelen törekvésnek látszik. Reményt csak az ügynök útján, részletfizetésre való terjesztés jelenthet.

A könyvügynök, akit a merkantilizmus romantikája ‘a magyar kultúra névtelen bajnoka’ gyanánt szokott emlegetni (ha léte egyszer már le nem tagadható s a nyilvánosság előtt is tudomást kell venni róla), valóban meglepő munkát végez! Egy, könyv iránt általában is elég közömbös, mostanság azonban vásárlásra anyagi okokból is szinte képtelen társadalomba bámultraméltó rábeszélőképességgel szivaty-

tyúzza belé a nem ritkán bizony kevésbé óhajtott s még kevésbé értékes könyvek tízezreit. Ha hinnénk az ilyen erőszakos eszközökkel ránk tukmált könyvek nevelő értékében, talán abba is belétörödnénk, hogy a szellemi javak terjesztésének mostanság ez az egyetlen módja. Vigasztalhatnék magunkat a makacs beteg közkeletű hasonlatával, akire csak erőszakkal és ámitással lehet a kúrát reáparancsolni.

Ám a kolportázs nemcsak a könyv terjesztés módja, hanem egyben napjaink könyvkiadásának úgyszólván kizárólagos alapja is, tehát szellemi életünknek, fájdalom, egyik el nem hanyagolható tényezője.

A kiadó, akit üzleti okok erre az útra kényszerítenek, nem éri be vele, hogy az ország szellemi életéből szinte természetszerűen kisarjadó témákat váltsa át könyvvé, tehát valóban szükséges és jó könyveket terjesszen kolportázs útján (ami magában véve elfogadható), hanem kolportázs-témákat, kolportázs-szerzőket és kolportázs-sorozatokat keres és teremt.

E különös gondolkodás szerint a siker egyik feltétele a téma, még inkább a dm. Fontos még a könyv terjedelmessége és 'mutatóssága', amit a viláért sem szabad a kiállítás szépségével összetéveszteni. Ellenkezőleg. A 'tömeg ízlésére' szoktak s nyilván alapos tapasztalatok nyomán, hivatkozni, akik kiáltó köntösben, olcsót és rutát, drága pénzért árulnak. A tartalom is egészen mellékes. A megrendelt 'szöveg'-et megszabott terjedelemben, lehetőleg rövid hetek alatt bármily tollforgató mesterember 'szállíthatja': a fontos itt megint a 'szerkesztő' ismert és jóhangzású neve. Boldog a kiadó, akinek egy-egy ilyen ötletéből egész 'sorozatra' telik: itt a jó cím lehetővé teszi, hogy egyszeri terjesztőmunkával egész nyaláb kiadványt helyezzen el az ügynöki kar. Az ilyen 'művel' szemben kritika persze nincs. A hozzáértő néma borzadással megy el mellette; önmagát tenné nevetségessé, ha az ilyen kolportázmunkát komolyan venné. A napisajtó hirdetés gyanánt kiválóan díjazott kommunikéket kap és közöl pompás címek alatt. A városok falát ellepi a tarka reklám s a kolportőr útrakel, hogy az országot új, ragyogó és minél drágább remekművel ajándékozza meg. A részletfizetésre kötelezendők hozsannája fogadja és kíséri.

Nem a könyvkereskedelemé. A hazai könyvkereskedelem hosszú évek óta súlyos gondokkal küzd s gondjait nem utolsó sorban a kolportázsárúsításnak s a kiadók közvetlen részletüzleteinek rovására írja. Nyilván alapos okon, bár van olyan nézet is, mely szerint az ügynökök csupán a könyvkereskedelem útján eladhatatlan könyveket helyeznek el s olyan közönségnél, mely egyébként sem szokta meg a könyvesboltok látogatását. Van ebben is igazság. Ám kétségtelen, hogy a kolportázsüzlet 'olvasnivalóval' túlon túl telítette ezt a kevés könyvhöz szokott országot s hogy a részletek fizetése a középosztálynak szinte lehetetlenné tette további könyvek vásárlását. A nem magas műveltségű, szerény anyagi sorban élő értelmiség tapasztalat szerint beéri azzal a betűvel, amit a véletlen az útjába sodor s nem keresi körülményes utakon a jobbat, hiszen ehhez ítélete is hiányzik.

Aki végignézi, amit a magyar könyvkiadás pl. 1928 karácsonyán az ország könyv olvasóinak kínál, annak mélységesen el kell szomorodnia. A nagyon jól ismert „ingyen” sorozatok dominálják a piacot. Ismét

a múlt század nagy, vagy legalább is örökké kelendő mesemondói, az oroszok mellett Dickens, Dumas és a poraiból megéledő Gustav Freytag! Ezek a szövegek a kiadói jog tekintetéből „szabadok“ s igen gyakran a fordítások is készen állnak, — fillérékért szerezhetők meg. Egyik kiadócég „kiválasztottjai“ (ez a sorozat büszke címe) valóban ismeretes nevű írók, — tizenöt kötet jó Hauptmann, Wassermann, Wells, Meyrink tollából. Magyar író egy sincs a lajstromon: egy pályanyertes, de még ismeretlen, magyar regény lesz illendőségéből a sorozat utolsó kötete! A legnagyobb múltú magyar kiadóház negyven kötetben talál részletre három, vajmi nehezen összehangolható, angol író — Wellset, Wildet és Galsworthyt — s így véli az ‘angol művelődés’ keresztmetszetét nyújtani a magyar értelmiségnek. De minden a kiadói tálatálon múlik. A jó öreg Brehm is feléled poraiból, hogy ‘ingyen’ szerzőként kellesse magát; de ha kell egészen exotikus, még polgárjogot nálunk nem nyert oroszokhoz is hozzányúlnak, — vagy Mereskovszkihoz — a fő az, hogy ‘sorozat’-ra teljen műveikből s hogy a szerzői jogért fizetni ne kelljen.¹

Ez az üzletileg tiszteletreméltó, kényelmes és mindennekfelett ötlet-szegény ‘konzervatívizmus’ nemcsak a külföldi múlt ápolásában jelentkezik. A „nemzeti múlt“ kultuszára ilyen címen egy pesti nyomda ‘bizottságot’ alakított s amit nyújt, az Jósika Miklós és — Vas Gereben, újabb magyar nyelvre való átirásban.

Mindezen nem volna semmi kivetni való, ha a régi, idegen s az átírt hazai regények vásári sorozatai szerényen meghúzódódnának egy jelentős, ha nem is nagyméretű, modern magyar könyvkiadás árnyékában. Senkinek sem lehet kifogása ellene, ha egyes kiadók régi s nem éppen rossz szövegeket potom áron, vagy éppenséggel ingyen szereznek meg s nagy példányszámban szórják szét ügynökeik útján.

De aggasztóvá lesz ez a szegényes könyvtermelés, ha előtte és mellette nincsen újabb, erősebb, nemesebb és komolyabb. Ha néhány irodalmi vagy történeti kötetten kívül egyetlen, szép olvasmányt és komoly tanulságot nyújtó, történeti, művészeti vagy irodalomtörténeti, földrajzi, gazdaságtörténeti monográfia se hagyja el a magyar nyomdákat. A technikát és a sportokat kivéve, mintha a világ egész szellemi élete ki volna törölve a magyar kiadó programjából. Mintha nem élne magyar szépíró, essayista, tudós szakíró, akinek új témát adni, akitől új könyvet rendelni nem volna vonzó feladat, sőt: kemény kötelességé

Lehetetlen fel nem ismerni (s nem abból, ami megjelenik, hanem abból, ami hiányzik), hogy a hazai könyvtermelés szellemi mélypontjára jutott. Azok, akik mai állapotainkért felelősek, több-kevesebb joggal a sülyedés okát a publikumban keresik.³

¹ E felettébb elharapózott ‘ingyen’ akcióknak kevésbé épületes ‘titkairól* e cikk keretében már nem lehet szó.

² Molnár, Ferenc és Krúdy Gyula most kolportált sorozatai nem új kiadványok, hanem lenyomatok.

³ É szűkre szabott téren nem szólok a hazai könyvkiadás hanyatlásának amaz okairól, melyek országunk megcsönkítéséből önként értetődően folynak s általában ismeretesek. E cikk már szedésben régen készen állt, mikor Olay Ferencnek e szűkebb témáról hasznos cikke jelent meg a Nemzeti Újság f. évi nov. 17-i számában ily címen: „A magyar könyv sorsa.“

ÁLTALÁBAN véve azt kell mondanunk, hogy a könyvolvasó közönség — s ez a könyvkiadás mentségéül szolgálhat — a háborút követő évtizedben talán Európaszerte, de különösen nálunk, megváltozott. A szépirodalmat olvasók és vásárlók száma gyarapodott, mert az olvasók köre az alacsonyabb értelmiségűekkel kibővült. Bár adatok erre nézve csak nehezen szerezhetők, a beavatottak számára nem lesz újság, hogy a regény Magyarországon ma olyan társadalmi rétegekbe is feltűnően nagy példányszámba jut el, melyekben a háború előtt könyvet aligha forgattak. Mindenfajta 'fikció': a 19. század regényírásának mestereitől napjaink fércregényéig leszállt az éppen csak ími-olvasni tudók rétegébe s a külvárosokban s a falun a primitív olvasóknak új tízezreit nevelte fel.

Ez új publikum számára egyes napilapjaink regénykönyvtárakat indítottak meg, melyeknek sikere a megfigyelőt gondolkodóba ejtheti. Kevés okunk van ezen a sikeren örvendeni. Az a szépirodalom, amely ily ponyvamezben, gyatra fordításokban, meglepő elterjedésre tesz szert, kevés kivétellel a már egyszer érintett legkönnyebb fajtából való; a tömegeknek nem okulását és épülését, hanem terméketlen, sőt gyakorta káros irányú mulattatását szolgálja.

Korunknak ez a ponyvaregénye Nyugatról jövet hódította meg közönségünket és sikere nem csupán magyar, hanem világjelenség. Ugyanígy világjelenségnek kell tartanunk az érem másik felén látható ábrát: a komolyabb s nemesebb irodalomnak, a jó könyvnek manapság bár mindenfelé észlelhető, de okaiban, jelentőségében és következeiseiben még alig megragadható hanyatlását. Tehát nemcsak Magyarországnak, hanem szinte minden nagy nyugati népnek komoly könyvtermelése nehéz időket lát és még nehezebbeknek néz elébe. A különbség az, hogy nálunk a komoly könyvkiadás stagnál, míg Nyugaton még hanyatlásában is ontja dús termését.

Az európai könyv hanyatlásáról nemcsak azért oly nehéz beszélni, mert szinte áttekinthetetlen termelésnek ezernyi ágát kellene egyetlen merész képbe összefoglalni, hanem főként azért, mert a 'beteg' látszólag a legpompásabb egészségnek örvend. Fájdalom, ez a peremek csupán látszata. Nem nagyon hosszú idő múlva könnyen kiderülhet, hogy az a napról-napra növekvő könyvözön, amely Európát már ma szinte áradással fenyegeti, — súlyos kórság előjele volt. Nemcsak magunkról, hanem gazdag, óriási nyelvterületű nemzetek könyvtermeléséről szólunk. A kiadványokba befektetett tőkék félelmetesen nagyok s korántsem kamatoznak megfelelően; a kiadók jelentős része spekulatív alapon termel s versenyük éppen ezért ijesztő. Minden, valamivel kecsgetőbb könyvkategóriából szinte egyszerre több analóg mű jelenik meg egy-egy nemzet piacán s a könyvkereskedelem Nyugaton is, többé-kevésbé tétován és reményeszegetten áll. Egyfelől az újdonságok özöne, másfelől egy abszolúte (számszerűen) ugyan gyarapodó, relatíve (a kiadott könyvek számához mérten) azonban erősen csökkenő publikum! (Ha a jelek ugyan nem csalnak.)

Nemcsak a komoly könyv sodródik válságba, a szépirodalom s a könnyebb fajsúlyú könyv sem győzheti a harcot új s mindinkább szaporodó versenytársaival.

Az emberiség ráérő ideje kevés s nemcsak a kenyérgondja sok, hanem a tömegszórakozások száma is szüntelen gyarapszik. A könyvvel erősen versenyez a film s a rádió: az első a regényolvasó estét rabolja el, s fantasztikumával és szentimentalizmusával pótolja a regényt; a másik — a rádió — mindent ad, főként a vidéknek, amihez eddig könyvet, folyóiratot, vagy legalább is hírlapot kellett forgatni. Ezek mellett a napi- és időszerző lapok világszerte kábító lendületbe jöttek. Már egy budapesti újságkioszk kiállított nyomtatványtömege némi sejtelmet adhat arról, hogy az újságok mellett a hetilapok s a folyóiratok minő tömkelegé kapható Smith ezer meg ezer élárusítóhelyén Angliában. De a napilap is lassan kivetkezik tegnapi mivoltából: nem hírszolgáltató többé, hanem kép- és olvasmányalbum. Ünnepi, sőt vasárnapi számaiban is — főként Magyarországon — a könnyű olvasnivalónak sokaságát szállítja fillérékért. Az olvasónak aligha kerülte el figyelmét, hogy egy budapesti képes hetilap az elmúlt nyáron „négy és fél kiló olvasnivalót“ kínált potom összegért! A vásári árunak ez özönével a komolyabb könyvkiadás szervezkedésre kényszerült.

A világ kiadóí, akik igen súlyos kockázattal végzik munkájukat, nagyon érzik, hogy a szokványos (és természetesen még mindig egyformán jelentős) reklám mellett a hanyatló könyvnek hathatós szellemi propagandára van szüksége. Mellékesen utalok itt a mind gyakoribb nemzetközi könyvkiállításokra (melyek céljuknak aligha felelnek meg s gyakorta csalódást okoznak) s az egyes nemzetek állami és testületi szervezeteire, melyek a könyv külföldre való exportját sikerrel istápolják; e részleteket mellőzöm, hogy a könyvpropaganda két érdekes és magyar szempontból is tanulságos példájánál megállapodhassak.

A némettel szemben erősen decentralizált, mert igen individualisztikus angol könyvkiadókat az utóbbi évek súlyos csalódásai és nagy üzleti küzdelmei korántsem arra bírták, hogy a gyengén szervezett angol könyvkereskedelmet segítsék talpra és a teljességgel elégtelennek látszó viszonteladói hasznot — az úgynevezett rabattot — emeljék,¹ hanem igen helyesen a könyvek nagyobb tömegének elhelyezését kívánják ötletes és erőteljes eszközökkel elősegíteni.

A „Nemzeti Könyvbizottság“ (National Book Council) az íróknak, a könyvkiadóknak s a kereskedőknek propagatív testületé. Célja a könyvet általában — s nem egy-egy könyvet — Angliában népszerűvé tenni. Eszközei igen sokfélék: országszerte előadásokat tanának, meetingeket a társadalom bevonásával. A sajtóban jó toliból származó, érzelemhez és értelemhez egyként szóló cikkeket helyeznek el a könyv jelentőségéről és szerepéről az emberiség, a nemzet művelődésében; e téren különös ügyességgel használják fel az egykor elhanyagolt angol vidéki sajtót, melynek tere több és olcsóbb s amely szíves-örömmel közli jó írók propagandacikkeit. Röplapokkal, reklámokkal látják el a könyvkereskedőket s aminek a szinte áttekinthetetlen, mert bibliográfiaüag német mintára még meg nem szervezett angol könyvter-

¹ A német kiadók 35—45% rabattot nyújtanak a kereskedőknek a közönség által fizetett áraból, az angol rabatt ezzel szemben 15—30% között mozog.

melés esetében különös jelentősége van: egylapos szakbibliográfiákat adnak ki. Ha valaki például halászati könyvet vásárol bármely angol boltban, a kereskedő kezébe adja a 7. számú könyvészeti ívet (Angling), amely a legjelesebb régi és új halászati szakkönyvek körében igazítja el. Ugyanígy jár az Indiáról, a német irodalom történetéről, a dohányról vagy a labdarúgásról könyvet vásárló angol: minden esetben erős stimulánssal távozik és igen valószínű, hogy tárgyaról szóló egyetlen könyvvel most már nem igen fogja beérni.

A N. B. C. még a kezdet kezdetét járja. Igen figyelemreméltó eredménye, hogy mindazokat a teremtő, termelő és közvetítő köröket, melyeknek életérdeke a könyvhöz fűződik, egységbe kovácsolta. Ez az egység, mint látjuk, csupán egy célt szolgál: a könyvolvasásnak, mint foglalatosságnak és élvezetnek terjesztését. Nevelőmunka ez, egy piacnak magasrendű, mondhatnák szellemi megszervezése érdekében.

Az individualisztikus angol elme a könyvet az egyénhez igyekszik közelíteni, a kollektív szellemű német ellenben 'könyvközösséget' alapít s az egyént szervezetbe tömöríti, hogy a tömeges, tehát olcsó könyvtennelést elősegítse.

A „Deutsche Buchgemeinschaft”¹ a világirodalom klasszikusait, modern elbeszélőket, történeti és életrajzi műveket, széptudományi és természettudományi monográfiákat egyöntetű formátumban adja ki; a kötetek bőrkötésének és tipográfiájának stílusa mégis változatos. A jeles tartalmú szép kötetek valóban igen olcsók: egy-egy kötet Budapestre szállítva alig kerül öt pengőbe. Ezt természetesen azzal éri el a Deutsche Buchgememschaft, hogy tagjainak táborában biztos vevőkört teremtett magának. Ma, fennállásának negyedik évében, mintegy 400.000 tagot számlál² és közel 300 kötetből álló publikációs-sorát évente mintegy 30—40 kötetrel szaporítja; egy-egy kiadványának tehát átlagosan 30.000 rendelője lehet. Ily példányszám mellett a szerzői jogok megvásárlásának s a nyomdai munkáknak költségei fillérekké enyésznek s a könyvközösség csupán a papírost s a kötést fizeti meg. E mellett nagyszerű szervezetével nemcsak könyvei biztos elhelyezéséről gondoskodott, hanem a kereskedői rabtatot is megtakarítja.

Az Egyesült-Államokban számos „könyvnagykereskedelmi” organizáció működik. Meghatározott összegű részletfizetés ellenében nyújt időközönként (rendszerint hetenként) egy-egy könyvet tagjainak. A szervezet maga nem foglalkozik könyvkiadással, hanem a kiadókkal szemben nagyvásárló: egy-egy sikerre számító regényből például sok ezer példányt „köt le” megjelenés előtt, igen alacsony áron.

A magyar könyvtermelés gondjai, mint az elmondottakból nyilvánvaló, némely részben világgondok; orvoslásukat épp ezért nem fogjuk egyedül magyar utakon keresni, hanem okulnunk kell üdvös idegen példákból is, mint aminőkről itt megemlékeztünk.

A magyar könyv „válsága” — ha ez az elhasznált szó ugyan kifejez még valamit — elsősorban az értékesítés, másodsorban a fogyasztás

¹ Központi székháza: Berlin SW 68, Alté Jakobstr. 156—57; minden nagyobb német városban van irodája s kiállítása. Bécsben I., Herrengasse 23.

² A negyedévi tagdíj 4.20 márka, mind: ellenében negyedévenként 1 kötetet s kéthetenként egy irodalmi tájékoztató folyóiratot kap a tag. Aki 11.50 márkát fizet negyedévre, az 3 kötetet kap s a folyóiratot.

válsága. Láttuk, hogy nálunk is, mint világszerte mindenütt, a könyv egyfelől az élet gondjai, másfelől az élet élvezetei megett némiképp a háttérbe szorult. Közönségének vásárlóképessége is csökkent, — ez is súlyos akadály — de mindenekfelett vásárló hajlandósága veszett el. A filléres regényt még megveszi, a többpengős szép és okos könyvet már kerüli. Nemcsak azért mert drágálja, hanem főként azért, mert a könyv felé már csak ritkán hajtja szeretet, érdeklődés, kíváncsiság.

Publikumunk könyvvásárló hajlandóságának felkeltése és ébrentartása jóval több egyes ipari és kereskedelmi ágak (egyébiránt fontos) érdekénél, — a nemzet erkölcsi és szellemi érdeke is hozzáfűződik ehhez a feladathoz. Egy társadalmat, mely, mint a napjainké, mind mélyebbre sülyed az ösztönök és örömök lajtorjáján; mely rekordhajszólo sportok szemléletében, gyakran balga és ízetlen látványosságok élvezetében, a mindenható technika csodálatában és az anyagi sikernek önfeledt szolgálatában meríti ki képzeletét és erejét — az ilyen társadalmat, ha csupán kicsiny és élite-részében is, visszavezetni az emberi öneszmélethez, gondolkodáshoz, érzelemhez és ízléshez, nagy, talán a legnagyobb feladat! Csupán a könyv vezet minket vissza önmagunkhoz, a 'jó' és 'szép' könyv, melynek hanyatlását panaszoljuk.

De amely nagy a feladat, éppoly súlyos is. Megszakadt kapcsolatok újjáépítésére nem elegendők a jól ismert apró eszközök. Átfogó gondolatokra és tervekre, ezek megvalósításában cselekvésre van szükség. A művelődéspolitikai egy fejezete ez; nem férhet hozzá kétség, hogy a könyvpolitika a nagyméretű iskolapolitikának kiegészítő része, a húszéves kora körül lelkileg és szellemileg magára hagyott ember továbbvezetésének szinte egyetlen eszköze a hírlapsajtó mellett, melyet erre a feladatra talán senki sem fog alkalmasnak vallani. A könyvpolitika a közösség nagy feladatai közé tartozik. Visszavezetni a könyvhöz a magyar értelmiséget, szóval, példával, agitációval: erre egyesek nem vállalkozhatnak. Elsősorban talán az állam feladata ez,¹ mely iskoláin keresztül e téren is csodát művelhet, másodsorban a publicitása, mely tömegeket mozgat. De mindezek élén olyan vagy hasonló organizmusnak kell haladnia, aminő az angol: az íróknak s a tudósoknak egyfelől, a kiadóknak s a kereskedőknek másfelől össze kell nálunk is fogniok a módszeres, évek programját valóra váltó propaganda-munkára. Ha a terv jó s a munka lelkes lesz, a magyar ember, aki ma jeles részben könyvtelen életet él, hamarosan szemben fogja magát találni a mindent átölelő Könyvvel, magános és hivatásos életének minden mozzanatában. A könyvnek ki kell lépnie a boltból és, talán

¹ Állami könyvpolitika hivatalos könyvstatisztika nélkül nehezen képzelhető. Ennek híján a hazai könyvtermelésről csupán annyit tudunk, amennyit a törvény alapján közgyűjteményekbe beszolgáltatott úgynevezett 'köteles példányok' tömege s a könyvkiadók egyesületének néhány összegező adata elárul. A könyvtermelésnél jóval tanulságosabb adatokat kaphatnánk a könyvforgalomtól, ha erre apparátusunk volna. Valóban egyszerű statisztikai feladat volna a könyvkereskedelemtől időnként részletes forgalmi jelentést kérni. Nem meglepő-e, hogy könyvimportunkról — minthogy vámmentes áru — úgy látszik semminémű adatgyűjtés nincsen, de még meglepőbb, hogy a magyar könyv exportját sem figyeljük. Külön rá kell-e mutatni az elszakított magyarság könyvellátásának fontosságára, arra, hogy ezt az exportot aggodalmas pontossággal figyelni kell? 'Lelki gyarmatunknak' valljuk az Egyesült-Államok magyarságát, de magyar könyvfogyasztásáról semmi adatunk nincsen.

kissé szerénytelenül is, el kell terpeszkednie iskolában, hivatalban, sajtóban, utcán, kiállításokon, parkokban, de falun is. Mindenféle más és más színben és formában, új és új ötletekkel tarkítva az egyhangú szöveget: „Térj vissza a könyvhöz, mert több s jobb leszel!”

De hogy több s jobb legyen a könyv segítségével, elsőben is magyar könyvnek kell többnek, jobbnak s — olcsóbbnak lennie, másként nem hódít meg engem. Míg a könyv propagandája valóban a jó és lelkes szervezés kérdése, addig a könyvnek tartalmi és formai megjavítása olyan feladat, mely úgyszólván teljesen kívül esik mindenféle közösség hatókörén. A szellemi élet — jól tudjuk — mindenkor az individuuum legsajátabb birodalma volt. Állam, társadalom, szervezetek a magasrendű szellemi munka terén egyaránt tehetetlenek, tudományra s irodalomra csak közvetve hatnak s hatásuk nem irányítható s nem szabályozható. Az egészséges, erőteljes szellemi élet termő talajából a jó könyv a természet ajándékaként sarjad ki; az emberi közösségek csupán élvezetét és hatását biztosíthatják és öregbíthetik. Az egyetlen külső s egyben a legerősebb stimuláns az írói munka tisztaság jutalma, melytől hazánkban még távol állunk. Ha a magyar könyv propagandája a komoly könyvkiadást megérdemelt hasznához juttatja, kétségtelen, hogy az író is részesedni fog az anyagi eredményben. Az irodalom s ‘a tudomány joga’ ez — Ihrig Károly tollából nemrégiben érdekes fejtegetés jelent meg erről e lapokon (M. Sz. IV, 28 kk.) — de olyan jog, amelynek élvezetében a magyar tudományosságnak régen áhított új irodalmi lendületét várhatjuk.

‘A magyar könyv élete napjainkban’ nem virágzó s nem mosolygó élet ugyan, de — úgy érezzük — még mindig magában hordja a szebb fejlődés ígérését. E fejlődés kulcsa teljességgel a kezünkben van. Minden alkotóeleme, minden eszköze megvan: itt az olvasóközönség, a bár gondokkal küzdő, de tudásra vágyó, szépműveltségű hazai értelmiség; itt a termelő: a jeles múltú, fejlett magyar nyomdaipar s a nagy kiadói szervezetek, melyeknek munkája elé csupán méltóbb és komolyabb célokat kell tűzni; itt a közvetítő: a könyvkereskedelem, amely megérdemli, hogy régi, jobb napjait vizsontlássá s nem kell hozzá sok, hogy valóban vizsontlássá őket; végül itt a mai magyar irodalom: szépírók és tudósok elég nagy társasága, melyet képzettsége s írókészsége ma már igazán arra képesít, hogy szinte minden témát és feladatot önbizalommal vállaljon, melyekre egykor csak nagyobb nemzetek merészelték vállalkozni. Ebbe az egész kis világba csupán mozgást kell önteni, hogy életre pezsdüljön:

.. Folyóvíznek nincs semmi gát,
Halál tepsed álló tapon.“¹

BALOGH JÓZSEF

¹ E több mint két hó óta szerkesztőségünkben levő cikk gondolatmenetével érdekesen és örövendesen találkozok a Kultuskormányzatnak a magyar könyv elterjesztésére a legutóbbi hetekben indított akciója, mely cikkünknek megállapításait bizonyára fel fogja használni.

A szerk.